

У 2017 році
виповнюється 95 років від дня заснування
загальнонаціонального юридичного журналу
«ПРАВО УКРАЇНИ».

З цієї нагоди редакційна колегія
започатковує проведення на сторінках часопису
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДИСКУСІЇ
з таких питань:

- ◆ Система права України:
сучасний стан і тенденції розвитку
- ◆ Принципи права: сучасні проблеми
- ◆ Джерела права в сучасній Україні:
тенденції модернізації
- ◆ Судовий прецедент:
актуальні питання запровадження в Україні
- ◆ Сучасна система правосуддя в Україні
- ◆ Ювілейний випуск:
Внесок журналу «Право України»
у сприяння науковому забезпеченню
утвердження верховенства права, демократії
та прав людини в Україні (з нагоди 95-річчя)
- ◆ Цивільний, господарський та адміністративний
процеси в Україні: актуальні проблеми
- ◆ Кримінальне процесуальне законодавство України
у світлі судово-правової реформи: теорія і практика
- ◆ Конвенція про захист прав людини
і основоположних свобод:
актуальні питання тлумачення та застосування
в Україні
- ◆ Функції кримінального права України:
проблеми реалізації
- ◆ Антикорупційна політика
в системі органів правосуддя в Україні
- ◆ Майбутнє правової системи України
(за підсумками Національної правничої дискусії)

Запрошуємо авторів та читачів журналу взяти участь
в обговоренні зазначеної проблематики.

ПРАВО

ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

України

Науково-практичне фахове видання

Засноване у 1922 році

Видається щомісячно

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія KB № 17414-6184ПР

Передплатний індекс: 74424

Адреса редакційної колегії:
04107, м. Київ
вул. Багговутівська, 17-21
Тел.: 0 (44) 537-51-00
E-mail: info@pravoua.com.ua

Головний редактор:
Святоцький О. Д.,
доктор юридичних наук,
професор,
академік НАПрН України

ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ПРАВО УКРАЇНИ» внесено до:

- Переліку фахових видань у галузі юридичних наук
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 15 квітня 2014 року № 455);
- Міжнародної наукометричної бази даних
«EBSCO Publishing, Inc.» (США)
(Ліцензійні угоди від 16 травня 2013 року та 1 травня 2015 року);
- Міжнародної наукометричної бази даних
«Index Copernicus International» (Польща)
(листопад 2014 року);
- Міжнародної наукометричної бази даних
«HeinOnline» (США)
(Ліцензійна угода від 11 січня 2016 року).

ЗАСНОВНИКИ ЖУРНАЛУ

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Конституційний Суд України
Верховний Суд України
Вищий господарський суд України
Генеральна прокуратура України
Міністерство юстиції України
Спілка адвокатів України

код екземпляра 884998

ВИДАВЕЦЬ
© Видавничий Дім «Ін Юре»

12/2016

Tarasenko L. Role of the Lawyer in System of Rendering Professional Legal Aid in Ukraine and the Countries of the European Union

Annotation. In the article the issue of representation by an advocate in court and the advocate's role in the system of providing professional legal assistance in Ukraine and in the European Union is researched. The author analyzes the legal regulation of these relations. The main theoretical positions and positions of higher courts on the subject of scientific research are considered. Confirmed, that trial procedure requires special knowledge of procedural law and substantive law, court practice. The author concludes that legal assistance during the trial should be given professionally and only the advocate provides the possibility for the individuals to get a proper and a professional legal assistance during court proceedings. The introduction to the legislation of Ukraine the so-called «legal monopoly» is a justified step that aims to protect the rights of citizens and legal entities. The author affirms that advocate participation in the proceedings entails increasing of out-of-court settlement or the settlement court agreement concluding. The author suggests that further reform of procedural law should adopt a positive European experience in this sphere, taking into account that in Europe the bar holds a special place in the justice system and is an integral part of justice.

Key words: advocate, court, justice, defense, representation, legal aid, proof.

НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО РЕГУЛЮЄ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ, ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Т. ВІЛЬЧИК

*доктор юридичних наук,
доцент кафедри організації судових
та правоохоронних органів
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого),
адвокат*

Підвищення якості надання правничої допомоги, сприяння у розробці та застосуванні законодавства з метою виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) є одним із пріоритетів, зазначених у Плані дій Ради Європи для України на 2015–2017 рр. Спрощення доступу громадян до безоплатної правничої допомоги, удосконалення стандартів якості надання такої допомоги, а також гармонізація нормативного врегулювання її надання із відповідними стандартами країн — членів Європейського Союзу (далі — ЄС) визначено як пріоритетні завдання Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. [1]. У світлі цих завдань існує необхідність у подальшій розробці та запровадженні механізмів, спрямованих на підвищення якості та доступності правничої допомоги в Україні та сприяння розширенню доступу до правосуддя у межах права на справедливий суд, закріпленого у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — ЄКПЛ). За таких умов дослідження проблем організації та функціо-

нування систем безоплатної правничої допомоги за законодавством ЄС є актуальним саме в контексті необхідності адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

Проблеми організації інституту безоплатної правничої допомоги (далі — БПД) досліджували багато вітчизняних науковців, зокрема, Є. Бова, Р. Титикало, Л. Тацій, М. Антонович, А. Богма, а також зарубіжні вчені: Р. Сміт, Р. Кассен, М. Кіку, М. Кузінс, Ф. Рейган, але ці дослідження залишаються актуальними й сьогодні, бо проблеми в цій сфері й досі існують.

Філософія, що визначила створення систем юридичної допомоги, фактично заснована на обґрунтуванні невід'ємності прав людини, продиктованої міжнародними стандартами. У Принципах і керівних настановах щодо доступу до правової допомоги у системі кримінального правосуддя Організації Об'єднаних Націй (далі — ООН) викладені особливо корисні в практичному аспекті конкретні рекомендації державам щодо того, як створити та надалі забезпечувати ефективну систему правничої допомоги. Так, держави мають дбати про те, щоб системи БПД отримували

достатні фінансові й кадрові ресурси та автономні бюджети. Вирішальне значення має незалежність як адвокатів, які надають БПД, так і органів, які відповідають за її забезпечення. БПД має гарантуватися всім особам, які обвинувачуються або підозрюються у вчиненні злочину, незалежно від характеру конкретного злочину; подеколи можуть знадобитися спеціальні заходи для забезпечення ефективного доступу до БПД певним групам осіб з особливими потребами тощо [2].

Європейські стандарти кримінального судочинства, які впливають із положень міжнародно-правових актів та рішень ЄСПЛ, передбачають обов'язок держави в особі відповідних правоохоронних органів та посадових осіб забезпечити обвинуваченому право на ефективний захист, починаючи вже з моменту першого допиту, незалежно від процесуального статусу допитуваного. Цей обов'язок однаково поширюється як на випадки запрошення захисника самим обвинуваченим, так і на випадки призначення захисника державою. При цьому держава має приділяти особливу увагу питанням забезпечення права саме на ефективний захист у другому випадку, коли обвинувачений через різні причини фактично позбавлений можливості вибору захисника на власний розсуд.

Як зазначається у рішеннях ЄСПЛ, хоча держава не несе відповідальності за помилки, які допускаються адвокатом при захисті інтересів клієнта (справа «*Tripodi v. Italy*», 1994 р.), суди та інші державні органи повинні контролювати участь призначеного юриста в слідчих і судових діях (справа «*Goddi v. Italy*», 1984 р.). Вони також зобов'язані реагувати на явну й очевидну бездіяльність призначеного захисника і вживати заходів з його своєчасної заміни (справа «*Daud v. Portugal*», 1998 р.) [3, 14]. ЄСПЛ наголосив, що якби обов'язок держави обмежувався тільки призначенням адвоката, «це призводило б до

результатів, які несправедливі і несумісні як з формулюваннями підп. (с) п. 3 ст. 6 ЄКПЛ, так і зі структурою ст. 6 у цілому; у багатьох випадках безоплатна юридична допомога могла б виявитися марною» [4].

Комітет ООН з прав людини при застосуванні Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі — МПГПП) зазначав, що право на ранній доступ до правничої допомоги являє собою універсальний стандарт для всіх, хто обвинувачується або підозрюється у вчиненні злочинів. У рішенні у справі «*Борисенко проти Угорщини*» Комітет знайшов порушення п. 3 ст. 14 МПГПП у тому, що адвокат не з'явився на допит заявника і на слухання справи з питання його взяття під варту. Комітет заявив, що держава-учасник була зобов'язана забезпечити ефективність юридичного представництва [5]. Аналогічна ситуація була і в інших справах, наприклад, «*Коллінс проти Ямайки*» [6], «*Саїдов проти Таджикистану*» [7]. У випадках, якщо призначений адвокат не може виконувати свої обов'язки і влада знає про цю ситуацію, вона зобов'язана або замінити його, або переконатися, що він виконує свої обов'язки. Ці принципові положення також були прийняті та підтвержені Комітетом з прав людини при застосуванні статей 9 і 14 МПГПП (справа «*Бут-венко Олександр проти України*» [8]).

Рада ЄС також визнала ранній доступ до правничої допомоги адвоката одним із ключових компонентів довгострокового плану щодо зміцнення та захисту прав підозрюваних у кримінальному провадженні в усіх країнах ЄС. У випадках, коли «держави застосовують тест нужденності для визначення права на юридичну допомогу, вони повинні забезпечувати особам, які терміново потребують юридичної допомоги і перебувають у поліцейських відділеннях, центрах утримання під вартою або судах, надання попередньої юридичної допомоги, поки з'ясовується

ся, чи мають ці особи право на отримання такої допомоги» [9].

ЄСПЛ послідовно розглядає ранній доступ до адвоката як процесуальну гарантію запобігання самообмові і фундаментальну гарантію проти жорстокого поводження, відзначаючи при цьому особливу вразливість обвинуваченого на ранніх стадіях провадження, коли він опиняється у напруженій ситуації і, як наслідок, може стикнутися зі складнощами кримінального законодавства (справа «*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*», 2011 р. [10]). У більшості випадків така особлива вразливість може бути належно компенсована лише допомогою адвоката, завданням якого є, крім іншого, допомога в забезпеченні дотримання права обвинуваченого не свідчити проти себе (справа «*Pishchalnikov v. Russia*», 2009 р. [11]).

Вказаний етап розслідування особливо важливий для підготовки кримінального процесу, оскільки докази, отримані на цьому етапі, визначають межі, в яких пред'явлене обвинувачення буде розглядатися в суді. Як вказав ЄСПЛ у справі «*Salduz v. Turkey*» 2008 р., поліція не може почати допит обвинуваченого раніше, ніж йому надали можливість зустрітися з адвокатом, за винятком лише деяких вельми особливих обставин, за яких застосування такого обмеження має бути ретельно обґрунтовано та суворо обмежене за часом [12].

Забезпечення раннього доступу до адвоката є пріоритетом для системи БПД в Україні, на що, зокрема, вказується у Стандартах якості надання вторинної правової допомоги у кримінальному процесі від 25 лютого 2014 р. [13]. Проте деякі дослідження та опитування підтверджують факт того, що своєчасний доступ до правничої допомоги адвокатів усе ще не впроваджено на системному рівні [14]. На це звернув увагу й Європейський комітет з питань запобігання катуванням, нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню, під час візиту

своїх представників в Україну у 2014 р. [15]. Зокрема, на практиці спостерігаються випадки, коли органи, які здійснюють затримання, не сповіщають Центри з надання правової допомоги (далі — Центри) та використовують різні прийоми для уникнення обов'язкового залучення адвоката; свідчення, надані без доступу до правничої допомоги адвоката, іноді використовуються для подальшого засудження особи [16, 36–37]; призначений державою адвокат надає правничу допомогу, а адвокат, який має здійснити захист за угодою з клієнтом або його рідними, не допускається до затриманої особи [17].

Проблема своєчасного надання правничої допомоги затриманій особі в Україні загострюється й у зв'язку з тим, що майже у 23 % випадків час фактичного затримання не збігається з часом, зазначеним у протоколі затримання. Більш того, існує тенденція до збільшення порушень права доступу до правничої допомоги адвоката на ранніх стадіях кримінального провадження. Так, кількість випадків, коли час фактичного затримання не збігається з часом, указаним у протоколі про затримання, за останній рік зросла на 20 %, а кількість порушень прав сторони захисту на конфіденційну зустріч з клієнтом збільшилася на 17 % [18].

ЄСПЛ у своїх рішеннях щодо України неодноразово звертав увагу на такі порушення міжнародно-правових стандартів. Так, у справі від 10 грудня 2012 р. «*Тіхонов проти України*» [19] заявнику не було надано право на адвоката на ранній стадії кримінального провадження, коли він зробив зізнавальні свідчення у результаті поганого поводження з боку правоохоронних органів та порушення права не свідчити проти себе. У справі від 17 грудня 2015 р. «*Собко проти України*» ЄСПЛ дійшов висновку, що право обвинуваченого було порушено на ранньому етапі досудового розслідування, що жодних вагомих причин для такого

обмеження не було, і що його покази, надані без доступу до правничої допомоги адвоката, було використані для його засудження у порушення ст. 6 (1) та (3) (с) ЄКПЛ [20].

У зв'язку з цим вважаємо необхідним спрямування узгоджених зусиль всіх суб'єктів кримінальної юстиції на забезпечення дієвого раннього доступу до адвоката будь-якому підозрюваному чи обвинуваченому, як це передбачено законодавством України та практикою ЄСПЛ. Зокрема, необхідна кардинальна зміна ставлення органів, що здійснюють затримання, а також слідчих і прокурорів до своїх зобов'язань, відповідно до яких вони мають бути зацікавлені у присутності адвоката на досудовому розслідуванні, аби уникнути як визнання отриманих доказів неприпустимими у подальшому, так і можливої відповідальності за порушення права на захист, передбаченої ст. 374 Кримінального кодексу України. Крім того, посприяти викоріненню порушень права особи на захист на ранніх стадіях кримінального провадження могло б запровадження в Україні системи автоматичного оформлення затримань.

Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» (далі — Закон) зробив чинну систему БПД в Україні більш ефективною, оскільки створив правову базу та механізм для реалізації права кожного на правничу допомогу у випадках, коли вона повинна надаватися безоплатно. Закон відповідає низці міжнародних угод, учасницею яких є наша держава, зокрема, ЄКПЛ та МПГПП, резолюціям Комітету Міністрів Ради Європи (від 18 лютого 1976 р. № (76) 5 «Про юридичну допомогу у цивільних, комерційних і адміністративних справах» і від 2 березня 1978 р. № (78) 8 «Про юридичну допомогу і консультації»), а також рекомендаціям (від 14 травня 1981 р. № (81) 7 «Про заходи щодо розширення доступу до правосуддя» і від 8 січня 1993 р. № (93) 1 «Про ефективний

доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення» та ін.).

Разом із тим деякі положення чинного законодавства, що регулюють право особи на правничу допомогу, потребують свого подальшого вдосконалення та приведення у відповідність до міжнародних стандартів. Так, згідно зі ст. 17 Закону Центри можуть не тільки призначати адвоката, який надає безоплатну вторинну правничу допомогу, а й подавати клопотання про виключення адвоката з реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, з підстав, до яких, зокрема, віднесено неналежне виконання зобов'язань за умовами договору. Деякі науковці висловлюють побоювання, що широке коло повноважень Центрів, яке може встановлюватися поза Законом Положенням про Центри (п. 13 ст. 17 Закону), дає підстави припустити, що державне управління адвокатурою може стати необмеженим [3, 14].

Вважаємо, що закріпленій законодавчо контролю держави за діяльністю адвокатів слід визнати як реалізацію обов'язку щодо забезпечення втілення у життя в Україні п. 3 ст. 6 ЄКПЛ. Проте, щоб таке втручання відповідало європейським стандартам, воно має відповідати поставленій меті — забезпеченню ефективної безоплатної правової допомоги — та бути при цьому мінімальним — лише у межах досягнення поставленої меті.

Законом закріплені обов'язки адвоката, проте відсутні обов'язки клієнта, крім правдивого подання відомостей про фінансовий стан. Адвокати, які призначаються відповідними Центрами, отримують дуже різний доступ до справ, що було виявлено як у скаргах, які отримала Національна асоціація адвокатів України, так і в інформації щодо розподілу справ, яка є у вільному доступі [21]. Існує необхідність у спрощенні процедури звітності адвокатів, додержання гарантій адвокатської таємниці у процесі такої перевірки, тощо.

Для належного виконання міжнародно-правових актів щодо правничої допомоги існує необхідність, з одного боку — у спрощенні доступу до БПД, а з другого — оптимізації проведення перевірочних дій щодо доречності надання такої допомоги певної особи, яка її дійсно потребує. Важливо, щоб особи мали право звертатися за переглядом або оскарженням будь-яких рішень щодо надання безоплатної правової допомоги, а також дій та бездіяльності посадових осіб та працівників, які порушують порядок та строки розгляду запитів про надання правової допомоги. Зокрема, у Законі повинні бути встановлені конкретні строки та порядок оскарження таких рішень. ЄСПЛ визначив таку необхідність у своєму рішенні у справі «*Del Sol v. France*» 2002 р. [22].

На підставі проведеного порівняльно-правового аналізу пропонуємо у Закон внести такі зміни та доповнення: 1) закріпити положення щодо забезпечення гарантій незалежності адвокатів при здійсненні професійних обов'язків при наданні БПД. Зокрема, вказати, що незалежність адвокатів при наданні БПД від органів управління системою безоплатної правничої допомоги гарантується державою; 2) виключити Центри із числа суб'єктів надання БПД, оскільки вони як юридичні особи самостійно не надають правничу допомогу, а виконують адміністративно-організаційну функцію; 3) виключити із Закону підставу відмови у наданні БПД, передбачену п. 5 ст. 20: «особа використала всі національні засоби правового захисту у справі, з якої звертається за наданням безоплатної вторинної правової допомоги», як таку, що не відповідає принципам права в цілому та ЄКПЛ — вичерпання національних засобів не позбавляє особу права на захист; 4) доповнити Закон окремою статтею щодо якості БПД, зокрема вказавши, що «якість безоплатної правової допомоги забезпечується системою

управління якістю, яка включає стандарти і критерії якості, методи контролю й моніторингу якості та інші механізми забезпечення якості»; 5) привести Закон у відповідність до Закону України «Про охорону дитинства», закріпивши, що держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної юридичної допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав; 6) встановити можливості припинення договору надання безоплатної правничої допомоги з вини клієнта, зокрема вимагання від адвоката протизаконних дій; 7) закріпити обов'язок держави з надання БПД у випадках, встановлених законом, громадянам, які звертаються до міжнародних правозахисних органів; 8) встановити конкретні строки та порядок оскарження рішень щодо надання правничої допомоги; 9) запровадити чіткі критерії та автоматизований механізм розподілу справ між адвокатами; 10) закріпити механізми заміни адвоката під час надання БПД, а також тимчасового залучення адвоката до виконання окремих слідчих дій [23]. Є ще низка відкритих питань, які потребують свого вирішення, які не можливо дослідити у межах однієї статті.

Основними напрямками подальшого вдосконалення системи БПД в Україні можливо визнати такі: 1) більш широке використання можливостей інформування громадян, які мають право на БПД, про можливості отримання допомоги та порядок звернення за нею. Зокрема, Центри можуть укладати угоди про сприяння у поширенні інформації про БПД з судами, прокуратурою, поліцією, органами влади, службами соціального захисту, медичними установами; 2) спрямування узгоджених зусиль всіх суб'єктів кримінальної юстиції для забезпечення дієвого раннього доступу до адвоката будь-якому підозрюваному чи обвинуваченому; 3) введення системи страхування ризику при наданні БПД.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
2. Принципи і керівні настанови щодо доступу до правової допомоги у системі кримінального правосуддя ООН [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/42613>.
3. Гончаренко С. В. Проблемы оказания бесплатной правовой помощи. Краткий обзор последних тенденций // Адвокат. — 2011. — № 11. — С. 12–16.
4. Case of Artico v. Italy (Application № 6694/74) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424>.
5. Дело «Борисенко против Венгрии» (сообщение № 852/1999) (соображения приняты 14 октяб. 2002 г., семьдесят шестая сес.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://precedent.narod.ru/A9.html>.
6. Дело «Саидова против Таджикистана» (сообщ. № 588/1994) : решение Комитета по правам человека ООН от 8 июля 2004 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/hrcommittee/Rview964sess81.html>.
7. Дело «Коллинс против Ямайки» : решение Комитета по правам человека ООН от 25 марта 1993 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/SDecisionsVol7ru.pdf>.
8. Дело «Бутовенко Александр против Украины», Комитет по правам человека ООН, решение от 19 июля 2001 г., U. N. Doc. CCPR/C/102/D/1412/2005 (2011) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://precedent.in.ua/index.php?id=1321567157>
9. Legal aid in Europe: minimum requirements under international law [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osf.to/legal-aid-standards>.
10. Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine (Application № 42310/04) : Judgment European Court of Human rights, Strasbourg 21 April 2011, final 21/07/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://helpcoe.org/news/ecthr-case-translated-armenian-nechiporuk-yonkalo-v-ukraine>.
11. Case of Pishchalnikov v Russia (Application № 7025/04) : Judgment European Court of Human rights, Strasbourg 24 September 2009, final 24/12/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://thdesrousseauavocat.files.wordpress.com/2011/07/gav-cedh-240910.pdf>.
12. Case of Salduz v Turkey (Application № 36391/02) : Judgment European Court of Human rights, Strasbourg 27 November 2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-2565368-2783076>.
13. Стандарти якості надання вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 25 лютого 2014 р. № 386/5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14>.
14. Система безоплатної правової допомоги в Україні: аналіз першого року функціонування // Українська фундація правової допомоги. Міжнародний фонд «Відродження». Українсько-Гельсінська спілка з прав людини. — К., 2015.
15. Звіт до українського уряду за підсумками візиту в Україну Європейського комітету з питань запобігання катуванням, нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню, з 18 по 24 лютого 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247255496.
16. Оцінювання систем безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи за 2016 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://tm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806aab13>.
17. Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 р. № 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/buklet-zvit-porushennya.pdf>.
18. Формування системи безоплатної правової допомоги в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://legaid.gov.ua/ua/operativna-info/formuvannia-sistemy>.
19. Тихонов проти України (Case of Tikhonov v. Ukraine) : рішення Європейського суду з прав людини у справі від 10 грудня 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/Тихонов%20проти%20України.pdf>.
20. Собко проти України (case of Sobko v. Ukraine) : рішення Європейського суду з прав людини у справі від 17 грудня 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/Собко%20проти%20України.pdf>.
21. Сайт Національної Асоціації адвокатів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://unba.org.ua/komitety>.
22. Case of del sol v. France [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["46800/99"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
23. Вільчик Т. Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні : моногр. — Х., 2015. — 400 с.

REFERENCES

1. Pro Stratehiiu reformuvannia sudoustroiu, sudochynstva ta sumizhnykh pravovykh instytutiv na 2015–2020 roky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20 travnia 2015 r. № 276/2015 [About the Strategy of reforming of judicial system, legal proceedings and adjacent legal institutes for 2015–2020: The presidential decree of Ukraine of May 20, 2015 № 276/2015]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
2. Pryntsypy i kerivni nastanovy shchodo dostupu do pravovoi dopomohy u systemi kryminalnoho pravosuiddia OON [The principles and guidelines concerning access to legal aid in the criminal justice system of the UN]. Available at: <http://old.minjust.gov.ua/42613>.
3. Goncharenko S. V. Problemy okazaniya besplatnoy pravovoy pomoshchi. Kratkiy obzor poslednikh tendentsiy [Problems of rendering free legal aid. Short review of recent trends], *Advokat*, 2011, no. 11, pp. 12–16.
4. Case of Artico v. Italy (Application № 6694/74). Available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424>.
5. Delo «Borisenko protiv Vengrii» (soobshchenie № 852/1999) (soobrazheniya prinyaty 14 oktyab. 2002 g., semdesyat shestay ses.) [Case of «Borisenko vs. Hungary» (message № 852/1999) (reasons are accepted on 14 of October. 2002, the seventy sixth session)]. Available at: <http://precedent.narod.ru/A9.html>.
6. Delo «Saidova protiv Tadjikistana» (soobshch. № 588/1994): reshenie Komiteta po pravam cheloveka OON ot 8 iyulya 2004 g. [Case of «Saidov against Tajikistan» (message № 588/1994): the decision of Human Rights Committee of the UN of July 8, 2004]. Available at: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/hrcommittee/Rview964sess81.html>.
7. Delo «Kollins protiv Yamayki»: reshenie Komiteta po pravam cheloveka OON ot 25 marta 1993 g. [Case «Collins vs Jamaica»: the decision of Human Rights Committee of the UN of March 25, 1993.]. Available at: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/SDecisionsVol7ru.pdf>.
8. Delo «Butovenko Aleksandr protiv Ukrainy», Komitet po pravam cheloveka OON, reshenie ot 19 iyulya 2001 g., U. N. Doc. CCPR/C/102/D/1412/2005 (2011) [Case «Butovenko Alexander vs Ukraine», Human Rights Committee of the UN, the decision of July 19, 2001, U. N. Doc. CCPR/C/102/D/1412/2005 (2011)]. Available at: <http://precedent.in.ua/index.php?id=1321567157>
9. Legal aid in Europe: minimum requirements under international law. Available at: <http://osf.to/legal-aid-standards>.
10. Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine (Application № 42310/04): Judgment European Court of Human rights, Strasbourg 21 April 2011, final 21/07/2011. Available at: <http://helpcoe.org/news/ecthr-case-translated-armenian-nechiporuk-yonkalo-v-ukraine>.
11. Case of Pishchalnikov v Russia (Application № 7025/04): Judgment European Court of Human rights, Strasbourg 24 September 2009, final 24/12/2009. Available at: <https://thdesrousseauavocat.files.wordpress.com/2011/07/gav-cedh-240910.pdf>.
12. Case of Salduz v Turkey (Application № 36391/02): Judgment European Court of Human rights, Strasbourg 27 November 2008. Available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-2565368-2783076>.
13. Standarty yakosti nadannia vtorynnoi pravovoi dopomohy u kryminalnomu protsesi, zatverdzeni nakazom Ministerstva iustytzii Ukrainy 25 liutoho 2014 r. № 386/5 [The quality standards of providing secondary legal aid in criminal procedure approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine on February 25, 2014 № 386/5]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14>.
14. Systema bezoplatnoi pravovoi dopomohy v Ukraini: analiz pershoho roku funktsionuvannia [System of free legal aid in Ukraine: analysis of the first year of functioning], *Ukrainska fundatsiia pravovoi dopomohy. Mizhnarodnyi fond «Vidrodzhennia». Ukrainsko-Helsinska spilka z prav liudyny*, Kyiv, 2015.
15. Zvit do ukrainskoho uriadu za pidsumkami vizytu v Ukrainu levropeiskoho komitetu z pytan zapobihannia katuvanniam, neljudskomu abo takomu, shcho prynyzhue hidnist povodzhenniu chy pokaranniu z 18 po 24 liutoho 2014 r. [The report to the Ukrainian government following the results of a visit to Ukraine of the European committee on the prevention of tortures, brutal or degrading treatment or punishment from February 18 to February 24, 2014]. Available at: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247255496.
16. Otsiniuvannia system bezoplatnoi vtorynnoi pravovoi dopomohy v Ukraini u svitli standartiv i peredovoho dosvidu Rady levropy za 2016 rik [Assessment of systems of free secondary legal aid in Ukraine in the light of standards and the best practices of the Council of Europe for 2016]. Available at: <https://tm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806aab13>.
17. Zvit pro porushennia prav advokativ ta harantii advokatskoi diialnosti v Ukraini, zatverdzhenni rishenniam Rady advokativ Ukrainy vid 26 liutoho 2016 r. № 2 [The report on violations of the rights of lawyers and guarantees of lawyer activity in Ukraine approved by the decision of Council of lawyers of Ukraine of February 26, 2016 № 2]. Available at: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/buklet-zvit-porushennya.pdf>.
18. Formuvannia systemy bezoplatnoi pravovoi dopomohy v Ukraini [Formation of system of free legal aid in Ukraine]. Available at: <http://legaid.gov.ua/ua/operativna-info/formuvannia-sistemy>.
19. Tykhonov proty Ukrainy (Case of Tikhonov v. Ukraine): rishennia levropeiskoho sudu z prav liudyny u spravivid 10 hrudnia 2015 r. [Tikhonov against Ukraine (Case of Tikhonov v. Ukraine): the decision of the European Court of Human Rights in case of December 10, 2015]. Available at: <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/Tykhonov%20proty%20Ukrainy.pdf>.

20. Sobko proty Ukrainy (case of Sobko v. Ukraine): rishennia Ievropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi vid 17 hrudnia 2015 r. [Sobko against Ukraine (case of Sobko v. Ukraine): the decision of the European Court of Human Rights on case of December 17, 2015]. Available at: http://sc.gov.ua/uploads/tiny_mce_files/Sobko%20proty%20Ukrainy.pdf.
21. Sait Natsionalnoi Asotsiatsii advokativ Ukrainy [Website of National Association of lawyers of Ukraine]. Available at: <http://unba.org.ua/komitety>.
22. Case of del sol v. France. Available at: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["46800/99"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
23. Vilchuk T. B. Konstitutsiine pravo na pravovu dopomohu advokata u krainakh Ievropeiskoho Soiuzu ta v Ukraini [Constitutional right on legal aid of the lawyer in the countries of the European Union and in Ukraine], Kharkiv, 2015, 400 p.

Вільчик Т. Б. Напрями адаптації законодавства, що регулює надання безоплатної правничої допомоги в Україні, до європейських стандартів

Анотація. У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз міжнародних і європейських стандартів надання безоплатної правничої допомоги, в тому числі рішень Європейського суду з прав людини, Комітету з прав людини Організації Об'єднаних Націй, та норм законодавства України. Виявлені порушення міжнародних стандартів, а також проблеми організації та функціонування системи безоплатної правничої допомоги в Україні. Особлива увага приділяється проблемі своєчасного надання правничої допомоги затриманій особі. Досліджуються питання незалежності адвокатів при реалізації своїх повноважень. Висловлюються певні пропозиції щодо подальшого вдосконалення законодавства України, що регулює надання безоплатної правничої допомоги, у тому числі з метою гармонізації його із європейським. Запропоновані пріоритетні напрями подальшого розвитку системи безоплатної правничої допомоги в Україні.

Ключові слова: адвокат, безоплатна правнича допомога, європейські стандарти.

Вильчик Т. Б. Направления адаптации законодательства, регулирующего предоставление бесплатной правовой помощи в Украине, к европейским стандартам

Аннотация. В статье проводится сравнительно-правовой анализ международных и европейских стандартов предоставления бесплатной правовой помощи, в том числе решений Европейского суда по правам человека, Комитета по правам человека Организации Объединенных Наций, и норм законодательства Украины. Выявляются нарушения международных стандартов, а также проблемы организации и функционирования системы бесплатной правовой помощи в Украине. Особое внимание уделяется проблеме своевременного оказания помощи задержанному лицу. Исследуются вопросы независимости адвокатов при реализации своих полномочий. Высказываются конкретные предложения по дальнейшему совершенствованию законодательства Украины, регулирующего предоставление бесплатной правовой помощи, в том числе с целью гармонизации его с европейским. Предложены приоритетные направления дальнейшего развития системы бесплатной правовой помощи в Украине.

Ключевые слова: адвокат, бесплатная правовая помощь, европейские стандарты.

Vilchuk T. The Adaptation Directions of the Legislation which Regulates Provision of Free Legal Aid in Ukraine to the European Standards

Annotation. The article presents a comparative legal analysis of international and European standards of free legal aid, including the European court of human rights decisions, the United Nations Human Rights Committee and the legislation norms of Ukraine. The violations of international standards, as well as the problems of organization and functioning of the system of free legal aid in Ukraine were detected. Special attention is paid to the problem of timely provision of legal aid to an arrested person. The issue of lawyers' independence in the implementation of their powers is investigated. Some suggestions for further improvement of Ukrainian legislation, which regulates the provision of free legal aid, including the aim of harmonizing it with the European one are proposed. Some priority areas for further development of the system of free legal aid in Ukraine are suggested.

Key words: lawyer, free legal aid, the European standards.

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ ЯК ЗАПОРУКА НАДАННЯ ЯКІСНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

А. ІВАНЦОВА

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри організації судових
та правоохоронних органів
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

Безперервний розвиток та зміни законодавства і практики його застосування, вдосконалення форм і методів адвокатської діяльності зумовлюють необхідність для адвокатів постійно підвищувати свій професійний рівень (кваліфікацію). Це є важливим професійним обов'язком адвокатів, дотримання якого має забезпечувати безперервне поглиблення, розширення й оновлення ними своїх професійних знань, вмінь та навичок, здобуття нової спеціалізації або кваліфікації у певній галузі права чи сфері діяльності на основі раніше здобутої освіти і практичного досвіду [1].

У науковій літературі вивченням різних аспектів інституту адвокатури в різні часи займалися багато дослідників, серед яких слід назвати Т. Варфоломееву, Є. Васильковського, М. Михеєнка, О. Святоцького, Д. Фіолевського, С. Фурсу, В. Шкарупу та ін.

Мета статті полягає в розгляді питань підвищення кваліфікації адвокатів України, вивченні зарубіжного досвіду підвищення кваліфікації адвокатів та наданні пропозиції щодо вдос-

коналення вітчизняної системи підвищення кваліфікації адвокатів України. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат під час здійснення адвокатської діяльності зобов'язаний підвищувати свій професійний рівень (кваліфікацію) [2]. Підвищення кваліфікації адвокатів спрямоване на досягнення таких результатів: зміцнення їх правових навичок; підвищення рівня усвідомлення ними правил адвокатської етики, прав людини та основоположних свобод; навчання повазі до прав та інтересів клієнтів, захисту прав клієнтів і сприянню їх здійсненню, належному здійсненню судочинства й реалізації права на справедливий суд; заохочення до участі в наданні безоплатної правничої допомоги; інше поглиблення, розширення й оновлення їхніх професійних знань, вмінь і навичок [1].

Загальна організація процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні здійснюється Національною асоціацією адвокатів України (далі — НААУ), Радою адвокатів України та реалізуєть-